

ДИДАКТИЧНІ РЕСУРСИ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ ФОРМУВАННІ ЧИТАЦЬКИХ УМІНЬ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Марущак Олександра Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри початкової освіти та культури фахової мови,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Анотація. У статті розглянуто дидактичний потенціал дитячих періодичних видань у процесі формування читацьких умінь першокласників. Обґрунтовано педагогічну доцільність використання дитячої періодики в освітньому процесі початкової школи відповідно до вимог сучасних нормативних документів. Визначено особливості дитячих журналів як засобу розвитку техніки читання, читацької мотивації, усвідомленого сприймання тексту та формування читацької самостійності учнів. Проаналізовано дидактичні можливості рубрик журналу «Джміль» у розвитку фонематичних уявлень, графомоторних навичок, мовленнєвої активності, умінь працювати з текстом і засвоювати елементарні літературознавчі поняття. Доведено, що систематичне використання дитячих періодичних видань сприяє формуванню читацької компетентності, розвитку пізнавальної активності та позитивної мотивації до самостійного читання.

Ключові слова: читацькі уміння першокласників, дитяча періодика, читацька компетентність, журнал «Джміль», формування навички читання.

Формування читацьких умінь школярів є типовим питанням методики навчання мови. Нині воно розглядається як важлива складова мовно-літературної компетентності учнів, їх пізнавальної активності та подальшого успішного навчання. Початковий етап шкільної освіти є визначальним для становлення в дитини інтересу до читання, розвитку навичок роботи з текстом, умінь сприймати, розуміти, аналізувати й інтерпретувати

прочитане. Саме в цей час закладаються основи читацької самостійності, формується свідоме ставлення до книги й інших друкованих джерел як до засобу пізнання світу, розвитку мовлення та збагачення особистого досвіду.

У цьому контексті особливого значення набуває різноманітність і якість використовуваних засобів. Традиційно ними постають підручники, окремі художні книги, методичного спрямування посібники. Однак до переліку доречних засобів можемо віднести й дитячі періодичні видання, які поєднують доступний зміст, яскраве оформлення, різножанровість матеріалів і пізнавальну спрямованість. Дитячі журнали та газети містять тексти, що відповідають віковим особливостям першокласників, сприяють розширенню словникового запасу, формуванню навичок усвідомленого читання, розвитку інтересу до друкованого слова та позитивної мотивації до читацької діяльності. Завдяки тематичній різноманітності й емоційній насиченості таких видань учитель може ефективно організувати роботу над формуванням навички читання, виробленням правильної техніки читання, розумінням змісту, розвитком уваги, пам'яті, уяви та мовленнєвої активності учнів. У практиці початкової школи використання дитячих періодичних видань часто має епізодичний характер, їх потенціал нерідко розглядається лише як додатковий ілюстративний або розважальний матеріал, хоча дидактичні можливості дитячої періодики значно ширші.

Наукові положення щодо розвитку читацької компетентності молодших школярів обґрунтовані в працях Н. Бібик, М. Вашуленка, Л. Кочиної, В. Мартиненко, К. Пономарьової, О. Савченко, Т. Хорошковської та ін. Різні аспекти використання дитячих часописів у практиці початкового навчання розглядали Н. Вернигора, Т. Єжижанська, О. Марків, О. Марущак, Л. Ткаченко.

Метою нашої розвідки є теоретично обґрунтувати педагогічні засади використання дитячих періодичних видань у процесі формування читацьких умінь першокласників та визначити умови їх ефективного застосування в освітньому процесі початкової школи.

Дидактичний потенціал дитячих періодичних видань у початковій школі підтверджується насамперед нормативно-програмним рівнем. У Типовій освітній програмі для 1-2 класів з-поміж найважливіших джерел інформації, з якими має ознайомлюватися дитина, названо дитячі книжки, журнали, енциклопедії, телебачення, бібліотеку, Інтернет. Окрім того, у програмі зафіксовано вміння знаходити потрібну візуальну інформацію саме в дитячому журналі, пояснювати її зміст, розрізняти вербальну і візуальну інформацію, орієнтуватися в дитячій книжці та формулювати читацькі вподобання. Тож дитяча періодика входить до кола тих навчальних ресурсів, через які формуються предметні результати мовно-літературної галузі [1; 2].

Педагогічна цінність дитячого журналу (газети) для першокласника зумовлена його особливою структурною та текстовою організацією. Періодичне видання пропонує короткі завершені матеріали, чітку рубрикацію, поліжанровість, поєднання інформативного, художнього, ігрового та візуального компонентів. Для молодшого школяра це має принципове значення, оскільки відповідає обмеженому обсягу стійкої уваги, потребі в швидкому отриманні смислового результату, опорі на ілюстрацію та чергуванні видів діяльності. Якщо в підручнику текст працює передусім у межах програмової теми, то дитячий журнал дає змогу організувати читання як ситуацію відкриття, вибору, порівняння, пошуку рубрики, заголовка, підпису, малюнка, коміксу, короткої замітки чи загадки. Саме така мультимодальна й жанрово різноманітна структура особливо продуктивна для першокласника, який лише входить у культуру самостійного читання.

Водночас у роботі з першокласниками вчитель має добирати такі періодичні видання, які відповідають віковим особливостям дітей, мають виразну рубрикацію, читабельний шрифт, оптимальний баланс тексту й ілюстрації, короткі завершені матеріали, пізнавально цінний та мовно-нормативний зміст, а також завдання, що стимулюють не механічний перегляд сторінок, а осмислене читання. Найбільш продуктивними для першого класу є ті журнальні матеріали, які дають змогу формувати навичку читання,

організувати пошук заголовка, встановлення зв'язку між ілюстрацією та текстом, добір відповіді на просте запитання, короткий переказ, висловлення ставлення, читання за ролями, порівняння рубрик і виділення потрібної візуальної інформації. Науковці та вчителі-практики пропонують використовувати такі вправи та завдання для формування читацьких умінь першокласників: звуковий аналіз і синтез (вправи на виділення звуків у словах, складання слів зі звуків); складове читання (читання складами із поступовим ускладненням до читання цілими словами та фразами); робота з текстами (робота з короткими текстами: пошук ключових слів, відповіді на запитання для покращення розуміння); вірші та римування (використання віршів і римованих текстів для розвитку ритму, інтонації та виразності читання) [3].

З-поміж переліку українських дитячих періодичних видань розглянемо **часопис «Джміль»** [4]. Цей журнал призначений для роботи дорослого з дитиною у родині, закладах дошкільної та початкової освіти. Рубрики видання досить різноманітні та диференційовані за тематикою. Однак у межах нашої розвідки проаналізуємо матеріал, пропонований саме для формування читацьких умінь першокласників (рубрики «Буквограй», «Вигадливі прописи», «Казки на горищі», «Літературна студія», «Самчитайлик»).

Рубрика **«Буквограй»** пропонує матеріал для ознайомлення зі звуками, буквами, складами, реченнями та іншими мовними одиницями. Так, у номерах 2023 року виходу редакція пропонувала дидактичний матеріал для роботи з усіма літерами українського алфавіту. На сторінках видання були наявні: сюжетні малюнки з предметами, що розпочинаються виучуваним звуком та літерою, яка його позначає; вірші про літери та їх схожість на предмети довкілля (рис. 1); графічні сітки для прописування друкованих і писаних літер (рис. 2); ігрові завдання для проведення аналітико-синтетичних вправ з літерами (рис. 3) та ін.

Р, мов равлик, по стеблині
лізе з хаткою на спині.

С як скибка кавуна —
соковита і смачна.

В букви **Ш** свої секрети:
схожа буква на штахети.

Ніби чайник, буква **Ч** —
не чіпай, бо обпече!

Рис. 1. Зображення для роботи з вивченими звуками та вірші про літери

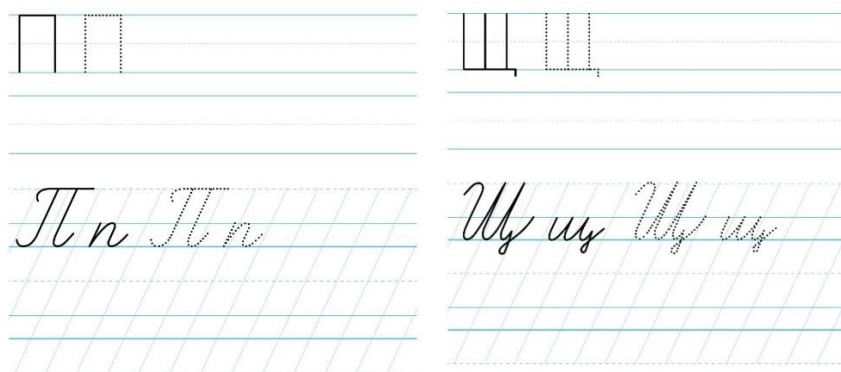

Рис. 2. Матеріал для прописування літер

✦ З'єднай кожне зображення з літерою, з якої починається його назва.

Вірші та ідея Юлії Журлакової. Малюнки Катерини Шаталової

Рис. 3. Ігрові завдання на засвоєння вивчених літер

Запропоновані вправи та завдання реалізують навчальну, розвивальну та мотиваційну функції. Вони спрямовані на формування фонематичних уявлень, засвоєння графічного образу літер українського алфавіту, розвиток графомоторних навичок, удосконалення звукового аналізу й синтезу, а також збагачення словникового запасу учнів. Використання ігрових, візуальних і

поетичних засобів забезпечує доступність навчального матеріалу, активізує пізнавальну діяльність дітей і підвищує ефективність процесу навчання грамоти.

Захопливі завдання рубрики формують у дітей позитивне ставлення до читання і прискорюють процес засвоєння знань.

Рубрика «*Вигадливі прописи*» журналу «Джміль» репрезентує систему дидактичних завдань, спрямованих на формування графічних умінь першокласників та розвиток навичок письма. У процесі виконання запропонованих вправ учні вправляються у написанні елементів літер, їхніх поєднань, а також великих і малих літер українського алфавіту. Такі завдання сприяють удосконаленню каліграфічних умінь, розвитку дрібної моторики руки, координації рухів і формуванню навички правильного письма.

Важливою особливістю рубрики є її ігровий та творчий характер. Вправи подаються у доступній і цікавій для дітей формі, що забезпечує позитивну мотивацію до навчання та підтримує інтерес першокласників до письмової діяльності.

Поєднання графічних завдань із малюнками, елементами гри та пізнавальним змістом сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів і створює сприятливі умови для розвитку їхньої читацької компетентності.

Окрім того, виконання завдань рубрики сприяє розвитку уваги, спостережливості, зорового сприймання та мовленнєвої активності учнів. Робота з такими матеріалами допомагає першокласникам встановлювати зв'язок між графічним образом літери та її звуковим значенням, що є важливою передумовою успішного формування навички читання.

Отже, рубрика «Вигадливі прописи» виступає ефективним дидактичним ресурсом, який забезпечує інтеграцію процесів навчання письма й читання в початковій школі (рис. 4).

Вигадливі прописи

Море

Одного вересневого ранку просто в зошиті в косу лінію заплескалися... морські хвилі. Який вигляд вони мали? Це дуже легко уявити. Приблизно ось такий.

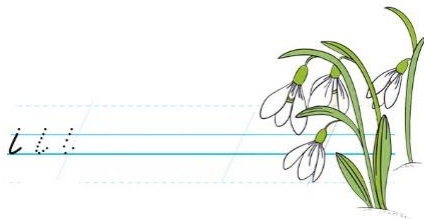
☀ Проведи ось тут хвилясту лінію — намалюй свої хвилячки.

Вигадливі прописи

Природа прокидається

Занотовуємо етапи весняного пробудження природи — вчимося писати літери — складаємо їх у слова

Вигадливі прописи

Гусінь

Одного жовтневого ранку в зошиті в косу лінію завелася... гусінь! Ось така. Ця гусінь особлива. У ній п'ять закарлючок. Не чотири і не шість, а рівно п'ять. Цікаво, скільки таких гусеней поміститься в рядку?

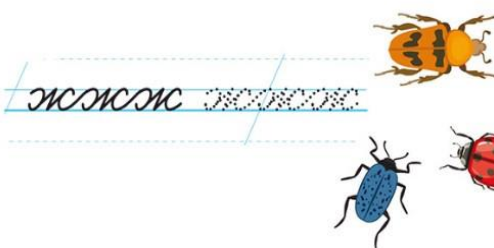
☀ Заповни ними весь рядок.

Вигадливі прописи

Ж-ж-ж-ж-ж!

Уважно вслухаємося у дзижчання жуків улітку. Вчимося записувати їхні імена та пісеньки

Вигадливі прописи

Зимові прикраси

Уже середина грудня, а у вас досі нічого не прикрашено? Ні ялинка, ні клас, ні кімната? Треба негайно виготовити кілька святкових гірлянд! З чого? Звісно ж, із літер. Де? У журналі й навіть у зошиті!

Секрет виготовлення святкових гірлянд із літер дуже простий. Треба прописати рядочок із багатьох однакових літер, не забувши з'єднати їх між собою.

Ще важливо: якщо гірлянда буде надто довга, вона може заплутатися, тож почнімо з коротеньких, по десять літер. Візьмімо спершу маленьку о — вона найбільше схожа на святковий вогник.

☀ Цікаво, скільки гірлянд по десять о поміститься в тебе в одному рядочку?..

Вигадливі прописи

Карта місцевості

Чи знаєте ви, що за допомогою прописних літер можна скласти карту місцевості просто в зошиті з письма?

Зробити це дуже легко, однак спершу слід вивчити умовні позначки. Прописна велика Л — це велика ялина. Мала л — маленька ялинка.

☀ Отже, спершу "посадіть" рядочок ялин: велика, маленька, велика, маленька...

Рис. 4. Зразки завдань рубрики «Вигадливі прописи» із журналу «Джміль»

Рубрика «Самчитайлик» журналу «Джміль» є, на нашу думку, ефективним дидактичним засобом формування читацьких умінь учнів першого класу. Її зміст спрямований на розвиток навички свідомого читання шляхом інтеграції вербальної та візуальної інформації. Особливістю рубрики є використання прийому заміни окремих слів малюнками, що активізує пізнавальну діяльність дітей та спонукає їх до осмисленого сприйняття тексту.

У поданому завданні «Зимова читанка» (рис. 5) учням пропонується прочитати текст, у якому окремі слова замінено ілюстраціями. Для успішного виконання завдання першокласники повинні співвіднести зображення з

відповідними словами, відновити зміст висловлювання та прочитати текст цілісно. Такий спосіб роботи сприяє розвитку техніки читання, збагаченню словникового запасу, удосконаленню навичок мовного прогнозування та формуванню вміння встановлювати смислові зв'язки між окремими частинами тексту.

Рис. 5. Зразок завдання рубрики «Самчитайлик»

Використання візуальних опор значно полегшує процес читання для дітей, які лише опановують грамоту. Малюнки виконують функцію смислових підказок, допомагаючи учням зрозуміти зміст незнайомих або складних слів, підтримувати увагу та зберігати інтерес до роботи з текстом. Окрім того, поєднання словесної та образної інформації активізує різні канали сприймання, що позитивно впливає на якість засвоєння навчального матеріалу. Сюжетний характер текстів, зазвичай, сприяє розвитку емоційного сприйняття прочитаного та формуванню читацької мотивації. Учні не лише відтворюють слова за допомогою ілюстрацій, а й стежать за розвитком подій, визначають послідовність дій персонажів, устанавлюють причинно-наслідкові зв'язки та прогнозують подальший перебіг подій.

Отже, рубрика «Самчитайлик» виступає важливим дидактичним ресурсом формування читацьких умінь першокласників, оскільки забезпечує розвиток техніки читання, читацької уваги, мовленнєвої активності, умінь працювати з інформацією та сприяє формуванню позитивної мотивації до самостійного читання.

Рубрики «Казки на горищі» та «Літературна студія» сприяють удосконаленню навички читання та ознайомлюють школярів із деякими літературними поняттями на доступному для них рівні. Деякі зразки завдань цих рубрик подано на рис. 6.

Рубрики «Казки на горищі» та «Літературна студія» також мають належний дидактичний потенціал у формуванні читацької компетентності першокласників. Їх зміст спрямований не лише на вдосконалення техніки читання, а й на розвиток умінь усвідомлено сприймати художній текст, аналізувати його зміст і ознайомлюватися з елементарними літературознавчими поняттями на доступному для молодших школярів рівні.

Рубрика «Казки на горищі» залучає учнів до читання художніх творів, сприяючи розвитку читацького інтересу, емоційного сприймання тексту та формуванню потреби в самостійному читанні. Робота з казковими текстами активізує уяву, образне мислення та емоційно-ціннісне ставлення до прочитаного. Учні вчаться визначати послідовність подій, характеризувати персонажів, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, висловлювати власне ставлення до вчинків героїв та прогнозувати розвиток подій.

Рубрика «Літературна студія» сприяє ознайомленню першокласників із початковими літературознавчими поняттями та формуванню елементарної читацької культури. Виконуючи запропоновані завдання, учні навчаються розрізняти жанри дитячої літератури, визначати тему та головну думку твору, аналізувати художні образи, звертати увагу на мовні засоби та особливості побудови тексту. Подання теоретичних відомостей у доступній ігровій і пізнавальній формі забезпечує поступове входження дітей у світ літератури.

Важливою особливістю обох рубрик є поєднання текстового матеріалу із запитаннями, творчими завданнями, ілюстраціями та проблемними ситуаціями, що сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів. Такі види роботи розвивають навички свідомого, виразного та критичного читання, уміння інтерпретувати зміст прочитаного, аргументувати власну думку та брати участь у діалозі щодо художнього твору. Деякі зразки завдань зазначених рубрик подано на рис. 6.

Снігова Дівчинка

К олі надворі хурделиця й мороз або, навпаки, відлига й мжичка, так добре вмотитися десь у теплому й затишному куточку та поринути фантазією у світ, де снігові баби вмюють розмовляти...

З има цього рік була чудова! Снігу багато-багато — так, що ліпилися величезні кулі. І скільки б ти їх не качав у снігу, до них не чіплялося сухе листя. Або, знаєте, як буває — ще гірше: прилипають смужки чорної землі. Ні, білосніжним кулям нічого не бракувало! Ні близни, ні чистоти, ні округлості.

Отоді й з'явилися у дворі дві Снігові Баби і одна зовсім невеличка Снігова Дівчинка.

Снігові Баби вийшли норолливими і задержуватими. Вони стояли одна біля одної і, здавалося, пліткували про всіх, хто проходив двором. Показні, модні, вони мали не лише очі-вуглинки і довгі носи, а ще й помаранчево-червоне горобинове намисто.

Снігових Баб ліпили гуртом, у неділю — обидва під'їзди. Висипали всі: і дошкільнята, і школярі. Ще й змагалися між під'їздами: чия Баба краща. А Снігову Дівчинку ліпило шестирічне дівча удвох із мамою, коли всі розійшлися по школах і садках. А наступного дня дівча повернулося до лікарні, бо лише на три дні відпущали додому.

Снігова Дівчинка стояла окремо. Вона здавалася тихою, лагідною — хоч у вухо *клади*. І трішки сумною. Її помітила мала Яся і стала щодня навідувати. Розказувала то віршики, то казочки. Або й пісеньку співала. Ті двоє Снігових Баб, однакових на зріст, дивилися зверхньо на свою найменшу подружку.

У вікно зима зазирає, до розваг дітей закликає!

Скільки ж чудових забав дарує нам зима! Як випадає сніг, Джимелік і його друзі збираються надворі й тебе запрошують. Гайда разом гратися і радіти. А ще читати чудові вірші українських поетів і поеток.

Акрівірші

Впиши на початку кожного рядочка літеру так, щоб по вертикалі можна було прочитати назву вірша.

Обведи зображення того, про що йдеться у вірші.

Снігопад

- анки хутко мчать із гірки,
- а льодянках — дівчора,
- летять сріблясті зірки,
- рати в сніжки вже поря,
- бережно: крига й слизько —
- адати безпечно вмій.
- як станемо на лижі —
- оженемо білий рій.

Ніна Колодзінка

Такий вірш, з перших літер кожного рядочка якого можна скласти слово, називається **акривірші**. Правда ж, дивовижно!

Підкресли у третьому й останньому рядочках вірша слова, якими образно названо сніжинки.

Чому важливо вмійти безпечно падати? Ти знаєш, як це робити?

Рис. 6. Завдання рубрик «Казки на горищі» та «Літературна студія»

Проведена розвідка дала можливість свідчити, що дитячі періодичні видання мають відповідний дидактичний потенціал у формуванні читацьких умінь першокласників. Їх використання в освітньому процесі початкової школи відповідає вимогам сучасних нормативних документів та сприяє реалізації завдань мовно-літературної освітньої галузі. Установлено, що дитяча періодика завдяки поєднанню текстової, візуальної, ігрової та пізнавальної інформації створює сприятливі умови для розвитку техніки читання, усвідомленого сприймання тексту, збагачення словникового запасу, формування читацької самостійності та позитивної мотивації до читання. Короткі завершені тексти,

чітка рубрикація, різножанровість матеріалів і доступність змісту забезпечують відповідність таких видань віковим особливостям першокласників.

Аналіз матеріалів журналу «Джміль» засвідчив ефективність його рубрик у формуванні різних складників читацької компетентності молодших школярів. Рубрика «Буквограй» сприяє розвитку фонематичного слуху, засвоєнню графічного образу літер і вдосконаленню навичок звукового аналізу та синтезу. «Вигадливі прописи» забезпечують розвиток графомоторних умінь, формування навичок письма та інтеграцію процесів читання і письма. Рубрика «Самчитайлик» активізує свідоме читання шляхом поєднання вербальної та візуальної інформації, розвиває мовне прогнозування, увагу та розуміння змісту тексту. Рубрики «Казки на горищі» та «Літературна студія» сприяють розвитку читацького інтересу, емоційно-ціннісного ставлення до художнього слова та ознайомленню учнів із елементарними літературознавчими поняттями.

Отже, дитячі періодичні видання можуть розглядатися не лише як додатковий навчальний матеріал, а як повноцінний дидактичний ресурс формування читацьких умінь першокласників. Їх систематичне використання в освітньому процесі сприяє розвитку техніки та культури читання, читацької компетентності, пізнавальної активності й мотивації до самостійної роботи з текстом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-2 клас. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyuan.pdf> (дата звернення: 20.06.2026).
2. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (дата звернення: 20.06.2026).
3. Шаповалова О.В. Формування навичок читання у першокласників: сучасні прийоми та вправи. Національна освітня платформа «Всеосвіта». URL:

<https://vseosvita.ua/library/formuvannia-navychok-chytannia-u-pershoklasnykiv-suchasni-pryiomy-ta-vpravu-1066718.html> (дата звернення: 16.06.2026).

4. Журнал «Джміль: дослідження, живопис, музика і література». URL : <https://jmil.com.ua/about> (дата звернення: 21.06.2026).